گزارش یک

مهسا گربندی

وعده تسهیلات ۱۵۰ میلیونی و شبکه ۲۰۰ کیلومتری برای اسکوتر در پایتخت

اسکوترها به جنگ با ترافیک تهران می‌روند!

ترافیک و آلودگی هوا، دو مسئله و چالش همیشگی پایتخت، مدیریت شهری را به سمت توسعه شیوه‌های جدید حمل‌ونقل سوق داده‌است؛ شیوه‌هایی که در تلاش است سفرهای کوتاه درون‌شهری را از خودروهای شخصی جدا کنند و دسترسی شهروندان به حمل‌ونقل عمومی را آسان‌تر کند. در این میان، اسکوتر به‌عنوان یکی از گزینه‌های حمل‌ونقل پاک و کوتاه‌مقیاس، در برنامه‌های تازه شهرداری تهران جای گرفته است، از راه‌اندازی کمپین «اسکوتر کن» و ارائه تسهیلات خرید تا توسعه شبکه مسیرهای سرزندگی. با این حال، گسترش این شیوه سفر به زیرساخت‌های پیوسته، دسترسی ایمن و استقبال شهروندان وابسته است.

چندی پیش، نخستین رویداد شهرنوردی با عنوان «اسکوترکن» با هدف ترویج حمل‌ونقل پاک و سبک و با حضور جمعی از مدیران شهری، دانشجویان، دانش‌آموزان، فعالان حوزه حمل‌ونقل پاک و شهروندان برگزار شد، رویدادی که در کنار معرفی اسکوتر، بار دیگر موضوع تنوع‌بخشی به شیوه‌های جابه‌جایی در تهران را به میان آورد.

■ اسکوتر در تهران مناسب‌تر از دوچرخه است

سید احمد علوی، رئیس کمیته گردشگری شورای اسلامی شهر تهران، با اشاره به دو مشکل ترافیک و آلودگی هوا در پایتخت گفت: «حمل‌ونقل با مسئله آلودگی هوا ارتباط مستقیمی دارد. حال وقتی یکی از مشکلات اساسی شهر تهران آلودگی هواست، باید به سمت روش‌هایی برویم که ضمن پاسخگویی به نیاز مردم، آلودگی هوا را نیز کاهش دهند.»

از نگاه علوی، دسترسی آسان به وسایل حمل‌ونقل عمومی و پاک، یکی از پیش‌شرط‌های تغییر الگوی سفرهای شهری است: «مردم باید وقتی از خانه خارج می‌شوند، با حدود ۳۰۰ متر پیاده‌روی بتوانند به یکی از روش‌های حمل‌ونقلی مورد نظر خود دسترسی پیدا کنند، این روش می‌تواند اتوبوس، تاکسی، مترو، دوچرخه یا اسکوتر باشد.»

علوی با اشاره به تفاوت شرایط تهران با بسیاری از شهرهای دیگر افزود: «دوچرخه و اسکوتر از روش‌های مؤثر حمل‌ونقل هستند، اما اسکوتر با توجه به شرایط جغرافیایی تهران، ظرفیت بیشتری برای استفاده دارد.»

به گفته علوی، شیب معابر یکی از عواملی است که می‌تواند استفاده از دوچرخه را در بخش‌هایی از پایتخت دشوار کند: «شهر تهران به صورت تپه‌های متناوب در کنار یکدیگر قرار گرفته و در برخی محلات بالای شهر و حتی پایین شهر، دوچرخه‌سواری به دلیل شیب مسیرها مقداری دشوار است. این موضوع یکی از دلایلی بود که طرح دوچرخه‌سواری که در دوره قبل مطرح شد، نتوانست آن‌طور که باید موفق شود.»

رئیس کمیته گردشگری شورای شهر تهران در ادامه، حمایت مدیریت شهری را لازمه توسعه این شیوه جابه‌جایی دانست.

■ کمپین اسکوتر کن

اما توسعه اسکوتر در تهران صرفاً به معرفی یک وسیله تازه محدود نمی‌شود، مدیریت شهری می‌خواهد این وسیله را در سفرهای روزمره شهروندان، از مسیر خانه تا مترو و دانشگاه و مدرسه، وارد کند. در همین چارچوب، کمپین «اسکوتر کن» با هدف ترویج سفرهای پاک و فراهم‌کردن مشوق‌هایی برای شهروندان راه‌اندازی شده‌است.

پوریا علیمردانی، مدیرعامل سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری تهران، درباره جایگاه این وسیله در الگوهای جابه‌جایی شهری گفت: «اسکوتر در کشورهای مختلف دنیا طی دهه اخیر به‌عنوان نماد میکروموبیلیتی یا حمل‌ونقل پاک کوتاه‌مقیاس جا افتاده است. نسل جوان استفاده از این وسیله را آغاز کردند و امروز بخشی از همان افراد که به سنین میانسالی رسیده‌اند نیز همچنان از آن استفاده می‌کنند.» علیمردانی به اهداف کمپین «اسکوتر کن» اشاره کرد: «این کمپین با هدف ترویج این شیوه حمل‌ونقل و ارائه تسهیلات حمل‌ونقل پاک به شهروندانی که سفرهای خود را به‌صورت پاک و بدون خودرو انجام می‌دهند، راه‌اندازی شده است.»

■ اسکوتر کجا می‌تواند تردد کند؟

بی‌تردید گسترش استفاده از اسکوتر، بدون شبکه‌ای پیوسته از مسیرهای مناسب، با محدودیت روبه‌رو خواهد شد. از همین رو، مدیریت شهری توسعه مسیرهای موسوم به «سرزندگی» را بخشی از برنامه خود برای گسترش میکروموبیلیتی در تهران معرفی می‌کند.

علیمردانی درباره زیرساخت‌های مورد نیاز این طرح اظهار کرد: «زیرساخت اصلی، مسیر «سرزندگی» و شبکه سرزندگی است که از دو سال پیش کار آن را آغاز کرده‌ایم.»

شایان محرابی | آژانس عکس تهران

یکی دیگر از محورهای برنامه شهرداری، فراهم‌کردن امکان خرید اسکوتر برای شهروندان است، موضوعی که در کنار خدمات اشتراکی می‌تواند مسیر دسترسی به این وسیله را متنوع کند.

علیمردانی درباره نحوه مشارکت در کمپین «اسکوتر کن» گفت: «شهروندان می‌توانند از طریق ستاره ۱۳۷ مربع ۰۱۲۳ یا نرم‌افزار شهرزاد وارد بخش مربوط به «اسکوتر کن» شوند و در این چالش شرکت کنند.»

او همچنین از درنظرگرفتن مشوق‌هایی برای مشارکت‌کنندگان خبر داد: «برای افرادی که در این چالش به‌عنوان منتخب انتخاب شوند، به قید قرعه جوایزی در نظر گرفته شده است. همچنین اسکوتر و تجهیزات آن و تسهیلات اسکوتر نیز به شهروندان ارائه می‌شود.»

مدیر عامل سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری تهران درباره سقف تسهیلات خرید اسکوتر توضیح داد: «این تسهیلات تا سقف ۱۵۰ میلیون تومان است و با نرخ نزدیک به قرض‌الحسنه و در حدود سه درصد ارائه می‌شود.»

با این حال، ارائه تسهیلات خرید تنها یکی از مسیرهای دسترسی به این وسیله است و خدمات اشتراکی نیز در برنامه قرار دارد. علیمردانی درباره نحوه استفاده شهروندان از اسکوترهای موجود گفت: «در حال حاضر در مسیر سرزندگی اسکوتر اشتراکی وجود دارد که از طریق نرم‌افزار شهرزاد قابل استفاده است و نرم‌افزارهای بخش خصوصی نیز در سطح شهر فعال هستند. برای تسهیلات نیز در فاز نخست در حال انجام اقدامات لازم هستیم و امیدواریم استقبال مردم بیشتر شود.»

او در پایان با اشاره به استقبال از این طرح گفت: «به هر حال استقبال خوبی از این موضوع شده‌است و به‌زودی شاهد حضور هزاران اسکوتر در سطح شهر به‌عنوان یک مد حمل‌ونقل خواهیم بود و امیدواریم استفاده از این شیوه حمل‌ونقل پاک در تهران توسعه پیدا کند.»

افزایش طول شبکه سرزندگی به ۲۰۰ کیلومتر تا پایان سال، ارائه تسهیلات تا سقف ۱۵۰ میلیون تومان و ورود هزاران اسکوتر به چرخه جابه‌جایی شهری، برنامه‌هایی هستند که مدیرعامل سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری تهران از آنها سخن گفته است، اما باید منتظر ماند و دید که این وعده‌ها تا چه اندازه به دسترسی عملی شهروندان به گزینه‌های پاک جابه‌جایی منجر می‌شوند و اسکوتر چه سهمی از سفرهای کوتاه درون‌شهری پایتخت را به خود اختصاص می‌دهد.

او درباره وضعیت فعلی و برنامه توسعه این شبکه گفت: «در حال حاضر حدود ۴۷ کیلومتر از این مسیرها را داریم و این شبکه در تهران تقریباً به ۱۰۰ کیلومتر رسیده است. تلاش می‌کنیم پیوستگی این مسیرها نیز انجام شود و تا پایان امسال افتتاح شود و این شبکه به ۲۰۰ کیلومتر برسد.»

به گفته مدیرعامل سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری تهران، توسعه این مسیرها می‌تواند زمینه استفاده بیشتر از شیوه‌های پاک جابه‌جایی و میکروموبیلیتی را فراهم کند.

در کنار زیرساخت‌های شهری، فعالیت شرکت‌های خصوصی نیز بخشی از برنامه ارائه خدمات اسکوتر در تهران است. علیمردانی با اشاره به فعالیت این بخش گفت: «همکاران زیادی از بخش خصوصی داریم که با ضوابطی که در شهر طراحی شده، امکانات اشتراکی ارائه می‌کنند. خود شهرداری نیز در مسیر سرزندگی این کار را انجام می‌دهد و اسکوتر در این مسیر در حال حاضر فعال است.» تسهیلات ۱۵۰ میلیون تومانی برای خرید اسکوتر

محیط زیست

امریکا با جنگ به اندازه ۳۲۰ هزار خودرو کربن به آسمان فرستاد

رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست گفت: میزان کربن منتشرشده در چند روز جنگ، با انتشار سالانه کربن از سوی بیش از ۳۲۰ هزار خودروی سواری قابل مقایسه است.

شینا انصاری، معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست، با اشاره به پیامدهای زیست‌محیطی جنگ‌ها گفت: تخریب گسترده طبیعت در جریان منازعات مسلحانه، بسترهای زندگی انسان و سایر موجودات زنده را تهدید می‌کند و آثار محیط‌زیستی جنگ‌ها ممکن است تا سال‌ها و حتی دهه‌ها باقی بماند. انصاری با اشاره به پیامدهای زیست‌محیطی جنگ تحمیلی سال گذشته علیه کشورمان، این آثار را فراتر از یک تنش یا منازعه نظامی دانست و گفت: پیامدهای مخرب زیست‌محیطی این جنگ تا دهه‌ها در حافظه خاک، آب و هوای این سرزمین باقی خواهد ماند.

وی ادامه داد: وقتی پالایشگاه‌ها و تأسیسات گازی ما مورد حمله قرار می‌گیرند، تنها دارایی‌های اقتصادی نیستند که می‌سوزند، بلکه امنیت تنفسی مردم نیز به خطر می‌افتد. انتشار گسترده ذرات معلق، ترکیبات سمی در خاک و آب و آزاد شدن حجم زیادی از آلاینده‌ها، از پیامدهای مستقیم این حملات است. معاون رئیس‌جمهور با اشاره به ابعاد آلودگی ناشی از حملات به تأسیسات سوختی و صنعتی اظهار کرد: برای بررسی دقیق‌تر این رخداد باید به اعداد و مستندات توجه کنیم. تنها در جریان حملات به مخازن سوخت و تأسیسات عسلویه، طی بازه زمانی بسیار کوتاه و چندروزه، حدود ۹۴ تن ذرات معلق، ۴هزار و ۷۰۰ پوند ترکیبات آلی فرار و بیش از ۱۳ هزار تن اکسیدهای گوگرد منتشر شد.

انصاری افزود: میزان آلودگی منتشرشده به حدی بود که می‌توانست کلانشهر تهران را با وضعیتی مواجه کند که چاره‌ای جز تعطیلی شهر باقی نماند، اما به لطف خداوند و با توجه به شرایط جوی و انتقال آلودگی، بخش عمده این آلاینده‌ها به سطح تنفسی شهر تهران نرسید. وی با اشاره به آثار اقلیمی این حملات گفت: علاوه بر آلاینده‌های هوا، حدود ۱/۵ میلیون تن معادل دی‌اکسید کربن نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گازهای گلخانه‌ای وارد جو شد.

رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست برای تبیین ابعاد این میزان انتشار کربن توضیح داد: برای ملموس‌تر شدن مقیاس این رخداد، باید توجه داشت که جذب چنین حجمی از کربن، به توان جذب سالانه حدود ۶۶ میلیون درخت بالغ نیاز دارد. این میزان انتشار همچنین با انتشار سالانه کربن از سوی حدود ۸۰ هزار خانواده شهری و تردد سالانه بیش از ۳۲۰ هزار خودروی سواری قابل مقایسه است؛ با این تفاوت که این حجم از آلایندگی در عرض چند روز وارد جو شده‌است. انصاری تأکید کرد: این ارقام صرفاً اعداد درج‌شده در یک گزارش کارشناسی نیستند، بلکه تصویری از یک فاجعه زیست‌محیطی و اقلیمی را ترسیم می‌کنند.

گزارش ۲

زهرا چیذری

رئیس سازمان نظام پزشکی:

جان ایرانی‌ها ابزار جنگی امریکا شد

قربانیان اصلی جنگ و تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی ضعیف‌ترین قشر جامعه یعنی بیماران هستند و امریکا و غرب ابزارهای پزشکی را به سلاح جنگی تبدیل کرده‌اند. فشارهای اقتصادی و محاصره دریایی و هوایی هم هزینه‌های واردات مواد اولیه و اقلام دارویی را چند برابر کرده و هم کار واردات را سخت‌تر. در چنین شرایطی نهادهای بین‌المللی نیز با سکوت و انفعالشان نه فقط بر خلاف تعهدات اخلاقی و اساسنامه‌ای خود عمل می‌کنند، بلکه در عمل راه را برای جنایت‌های بشری امریکا و غرب هموارتر می‌نمایند. بر همین اساس رئیس سازمان نظام پزشکی در نامه‌ای رسمی و هم‌زمان با تشدید تنش‌های منطقه‌ای، از رؤسای سازمان جهانی بهداشت (WHO)، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) و انجمن بین‌المللی پزشکی (WMA) خواست تا در برابر اقدامات ضدبشری و استفاده از ابزارهای پزشکی به‌عنوان سلاح در جنگ‌ها، واکنش فوری و مسئولانه نشان دهند.

بر اساس برخی گزارش‌ها، هزینه حمل مواد اولیه از شرق آسیا حدود هشت برابر و از مسیر آسیای میانه حدود ۱۱ برابر افزایش یافته و هزینه‌های جانبی پس از جنگ نیز حدود ۲۰ درصد به بهای تمام‌شده مواد اولیه دارویی اضافه کرده‌است.

تداوم آثار جنگ ۴۰روزه و اختلال در مسیرهای بین‌المللی تأمین، در شرایطی رخ داده که صنعت داروسازی ایران پیش از این نیز با محدودیت‌های ارزی، بانکی و وابستگی به واردات بخشی از مواد اولیه مواجه بوده‌است. افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل و تغییر مسیر واردات می‌تواند زمان تأمین مواد اولیه را افزایش داده و هزینه تولید دارو را بالا ببرد.

حالا رئیس کل سازمان نظام پزشکی ایران، از رؤسای نهادهای بین‌المللی سلامت خواست در برابر اقدامات ضدبشری و استفاده از ابزارهای پزشکی به‌عنوان سلاح در جنگ‌ها، واکنش فوری و مسئولانه نشان دهند.

■ نقض آشکار حقوق بین‌الملل بشردوستانه و کیفری

محمد رئیس‌زاده، رئیس کل سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، در نامه‌ای رسمی تأکید کرد که دولت امریکا، پس از عدم دستیابی به اهداف خود، با نقض آشکار حقوق بین‌الملل بشردوستانه و کیفری، به شیوه‌های غیرانسانی از جمله محاصره اقتصادی و تحریم دارویی جمهوری اسلامی ایران روی آورده‌است.

وی با اشاره به گزارش‌های مستند، افزود که این رژیم با ایجاد محدودیت در دسترسی به خدمات پزشکی و حتی حمله مستقیم به مراکز درمانی، در حال تبدیل کردن «جان بیماران» به ابزاری برای فشار سیاسی و نظامی است.

رئیس کل سازمان نظام پزشکی ایران در این بیانیه از سازمان جهانی بهداشت و صلیب سرخ خواست: «اجازه ندهید دارو و مراکز درمانی به ابزار جنگی تبدیل شوند.»

■ جان بیماران ابزار جنگی امریکا

در نامه رئیس کل سازمان نظام پزشکی به رئیس سازمان جهانی بهداشت، رئیس کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و رئیس انجمن بین‌المللی پزشکی آمده‌است: «دولت امریکا پس از عدم دستیابی به اهداف خود در جنگ نظامی غیرقانونی علیه جمهوری اسلامی ایران، با نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل کیفری به شیوه‌های غیرانسانی و ضدبشری، از جمله فشار و محاصره اقتصادی روی آورده است و متأسفانه، تحریم دارویی، محدودیت‌های دسترسی پزشکی و حتی تعرض به مراکز درمانی و جان بیماران را نیز به ابزار جنگی تبدیل کرده است.»

رئیس‌زاده افزود: «علاوه بر گزارش‌های پیشین مبنی بر حملات مستقیم به زیرساخت‌های بهداشتی، درمانی و دارویی و در ادامه همین اقدامات غیرقانونی، حمله به کشتی «توسکا» توسط امریکا که حامل دارو و به‌ویژه ملزومات حیاتی بیماران دیالیزی بوده است، نمونه‌ای آشکار از به خطر انداختن مستقیم سلامت و جان بیماران است.»

■ انتظار رفتار مسئولانه

بنا به تأکید رئیس کل سازمان نظام پزشکی ایران، جامعه پزشکی ایران از سازمان جهانی بهداشت (WHO)، انجمن جهانی پزشکی (WMA) و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) و سایر مجامع ذی‌ربط انتظار دارد در برابر تبدیل شدن دارو، مراکز درمانی، محموله‌های پزشکی و جان بیماران به ابزار جنگی، واکنشی درخور و مسئولانه نشان دهند و برای تضمین مسیرهای امن، سریع و بدون مانع انتقال دارو، تجهیزات پزشکی و مواد اولیه دارویی اقدامات مؤثر به عمل آورند.

به گفته وی، واکنش مؤثر نهادهایی که فلسفه وجودی آنها دفاع از سلامت، حیات و کرامت انسان است، بی‌تردید تجلی ایفای مسئولیت اخلاقی و تاریخی آنان در برابر وجدان جامعه بشری خواهد بود.

■ مردم ایران فراموش نخواهند کرد

رئیس سازمان نظام پزشکی کشور تأکید کرد: «جامعه پزشکی و ملت ایران این وقایع را فراموش نخواهند کرد و در چارچوب حقوق بین‌الملل، مسئولیت عاملان و نیز مسئولیت نهادهایی را که در برابر این اقدامات سکوت کرده‌اند، پیگیری خواهند کرد.»

این بیانیه در تاریخ ۱۰ اکتبر ۲۰۲۶ منتشر شده‌است و در اختیار سازمان‌ها و مقامات بین‌المللی با مسئولیت مرتبط با مفاد این بیانیه قرار می‌گیرد.

یادداشت

محمدرضا هادیلو

مرزنشینی پایدار در پناه تجارت مرزی

ایران با برخورداری از هزاران کیلومتر مرز خاکی و پیوستگی جغرافیایی کم‌نظیر با چندین کشور همسایه در شرق، غرب و شمال، از موهبتی راهبردی بهره می‌برد که کمتر کشوری در منطقه از آن برخوردار است. این گستردگی ژئوپلیتیکی، مرزهای کشور را از مجموعه‌ای از خطوط امنیتی و جداکننده، به درگاه‌هایی بی‌بدیل برای دادوستد، تبادل ثروت و جهش اقتصادی تبدیل می‌کند. در این میان، بازارچه‌های مرزی کارآمدترین و مردمی‌ترین سازوکار برای پیوند دادن ظرفیت‌های بومی به بازارهای منطقه‌ای به شمار می‌روند. ابزاری که می‌تواند خطوط حاشیه‌ای نقشه کشور را به کانون‌های پرجنب‌وجوش تولید، تجارت و اشتغال پایدار بدل سازد.

تجربه توسعه در مناطق مرزی نشان می‌دهد که تمرکز صرف بر گلوگاه‌های رسمی بزرگ، لزوماً به توانمندسازی پایدار ساکنان نوار مرزی ختم نمی‌شود. مرزنشینان زمانی ثمره مستقیم همجواری با کشورهای همسایه را در سفره خود احساس می‌کنند که بتوانند در قالب دادوستدهای خرد و محلی، کالاهای تولیدی، محصولات کشاورزی و صنایع‌دستی بومی خود را بدون واسطه‌های زائد عرضه کنند. بازارچه‌های مرزی در واقع بستری سهل‌الوصول فراهم می‌سازند تا هنر دستان زنان و مردان این مناطق، از سوزن‌دوزی و قالی‌بافی گرفته تا مصنوعات سنتی و فرآورده‌های دامی، به بازارهای آن‌سوی مرزها راه یابد و ارزآوری مستقیم را در مقیاس خرد رقم بزند.

نمونه بارز این ظرفیت معطل‌مانده را می‌توان در شرق کشور، به‌ویژه خراسان جنوبی دید. استانی با ۳۳۱ کیلومتر مرز مشترک خاکی با کشور افغانستان که می‌تواند برای آسیب‌شناسی تجارت مرزی در پهنه ملی مورد بررسی قرار گیرد. در این خطه، در حالی که میلیون‌ها دلار کالا از معبری واحد جابه‌جا می‌شود و ناوگان سنگین تجاری در جریان است، چندین بازارچه مستعد نظیر یزدان، گلورده و دوکوهانه به دلیل انسدادهای مقطعی یا کندی تعاملات بین‌المللی از چرخه کامل مبادلات بازمانده‌اند. تمرکز سنگین فعالیت‌ها بر یک نقطه، شهرستان‌های همجوار را از منافع مستقیم مبادلات محروم می‌سازد، حال آنکه بازگشایی و تحرک‌بخشی مجدد به این گذرگاه‌ها می‌تواند بار سنگین لجستیکی را توزیع کرده و اشتغال خرد را در جغرافیایی وسیع‌تر احیا کند.

اثر بازارچه‌های مرزی را نباید تنها به محاسبات مادی و مالیات و عوارض گمرکی محدود کرد؛ این معابر کارکردی عمیقاً اجتماعی و هویتی دارند. دادوستدهای روزمره و رفت‌وآمدهای پیوسته ساکنان دو سوی خطوط مرزی و زبان مشترک، اشتراکات فرهنگی و پیوندهای دیرینه را زنده نگه می‌دارد. بازرگانی سنتی در این نقاط همواره با مراودات انسانی درهم‌تنیده است و همین هم‌نشینی‌ها، دوستی‌های منطقه‌ای را تحکیم کرده و سوءتفاهم‌های برآمده از فاصله‌ها را محو می‌کند. چنین تعاملاتی ضریب امنیت عمومی پایدار را به شکلی ارگانیک و مردمی ارتقا می‌بخشد.

از منظر آمایش سرزمین و جامعه‌شناسی توسعه، بزرگ‌ترین آسیب حاشیه‌نشینی در استان‌های مرزی، زوال تدریجی روستاها به دلیل خشکسالی، کمبود فرصت‌های معیشتی و در نتیجه پدیده تلخ تخلیه جمعیتی است. روستایی که خالی از سکنه شود، مرز را در برابر انواع آسیب‌ها نفوذپذیر می‌کند. بازارچه‌های مرزی مؤثرترین ضربه‌گیر در برابر این معضل هستند. آنها با پدید آوردن مشاغل مکمل در بخش‌های بسته‌بندی، حمل‌ونقل بومی، انبارداری خرد و ارائه خدمات به مراجعان، ماندگاری مرزنشینان را در زادگاهشان تثبیت می‌کنند. البته بیش از ماندگاری، تجارب موفق نشان داده‌است رونق این کانون‌های دادوستد حتی توانسته روند مهاجرت را معکوس کند و جمعیتی را که با آرزوی اشتغال راهی حاشیه کلانشهرها شده بودند، به روستاهای مرزی بازگرداند.

امروز بهره‌گیری از بازارچه‌های مرزی، ضرورتی بنیادین برای امنیت ملی، تنوع‌بخشی به مسیرهای تجاری و تحقق عدالت منطقه‌ای است. ایران به واسطه تنوع همسایگان خود می‌تواند شبکه‌ای به‌هم‌پیوسته از هزاران دادوستد محلی را از شرق تا غرب و از شمال تا جنوب شکل دهد. تحقق این چشم‌انداز، مستلزم عبور از رویکردهای تک‌محوری، بازگشایی معابر راکد، تسهیل مقررات دست‌وپاگیر و سپردن نبض مبادلات به دست خود ساکنان بومی است. اقدامی که مرزنشین را از رخوت و بیکاری جدا کرده و به یک فعال و بازیگر اصلی اقتصاد و پاسدار حقیقی مرز و نیرویی برای آبادانی ایران بدل می‌کند.

یادداشت

محمد رسولی*

حقوق بشر و پناهندگی در شاهنامه

شاهنامه فردوسی را معمولاً روایت پهلوانان، پادشاهان، جنگ‌ها و فراز و فرودهای تاریخی و اسطوره‌ای ایران می‌دانیم، اما در لایه‌های این اثر سترگ، موضوعاتی دیده می‌شود که همچنان برای انسان امروز قابل تأمل است، از عدالت و رفتار با مغلوبان گرفته تا امنیت انسان و پناهندگی. برخی از این روایت‌ها حتی می‌توانند زمینه‌ای برای بازخوانی مفاهیم انسانی در فرهنگ و اندیشه ایرانی فراهم کنند.

یکی از این موارد، فرمان منوچهر پیشدادی پس از پیروزی بر سپاهیان سلم و تور است. من با استناد به این بخش از شاهنامه، آن را نمونه‌ای بسیار کهن از تأکید بر حقوق مغلوبان و رعایت اصول انسانی دانسته‌ام و از آن با عنوان نخستین منشور حقوق بشر یاد کرده‌ام.

در روایت فردوسی، پس از شکست دشمن، زمانی که امکان انتقام و کشتار وجود دارد، منوچهر فرمان می‌دهد جنگ پایان یابد و با شکست‌خوردگان رفتاری بر پایه داد و مهر صورت گیرد:

چو پیروز گر دادمان دستگاه
گنه‌کار، پیدا شد از بی‌گناه
کنون روز دادست و بیداد شد
سران را سر از کشتن آزاد شد
همه مهر جویید و افسون کنید
ز تن آلت جنگ، بیرون کنید...

اهمیت این بخش از شاهنامه در این است که پیروزی نظامی، پایان ماجرا تلقی نمی‌شود، بلکه پس از غلبه بر دشمن، چگونگی رفتار با مغلوب نیز به مسئله‌ای اخلاقی و اجتماعی تبدیل می‌شود. البته تعبیر منشور حقوق بشر را باید در چارچوب دیدگاه و خوانش پژوهشی من فهم کرد و نباید مفاهیم حقوق بشر در معنای حقوقی و امروزی آن را بدون واسطه به جهان اسطوره‌ای شاهنامه نسبت داد. این نگاه، یادآور نمونه دیگری در شاهنامه است: داستان سیاوش و پناه بردن او به سرزمین توران. سیاوش پس از اختلاف با پدرش، کیکاووس، به سرزمین افراسیاب می‌رود و در قلمرو دشمن پناه می‌گیرد. من این روایت را از نخستین نمونه‌های قابل توجه پناهندگی سیاسی در روایت‌های کهن می‌دانم. سرنوشت سیاوش اما نشان می‌دهد که پناه بردن به سرزمین بیگانه الزاماً به امنیت پایدار منجر نمی‌شود. او پس از مدتی در توران، سرانجام به فرمان افراسیاب کشته می‌شود. داستان سیاوش از این منظر، علاوه بر یک تراژدی بزرگ ادبی، روایتی درباره قدرت، امنیت، اعتماد و آسیب‌پذیری انسان در برابر مناسبات سیاسی است. شاهنامه نمونه دیگری نیز از پناهندگی و دخالت قدرت بیگانه در سرنوشت سیاسی ایران دارد. خسرو پرویز در جریان یکی از کشمکش‌های سیاسی دوران ساسانی، مدتی به قلمرو روم پناه برد و با کمک نیروهای رومی توانست دوباره به قدرت بازگردد، اما سرانجام خود نیز در کشمکش‌های قدرت از سلطنت کنار گذاشته شد و به دست مخالفانش از میان رفت. آنچه این روایت‌ها را برای انسان امروز مهم می‌کند، الزاماً اثبات وجود مفاهیم مدرن حقوق بشر یا پناهندگی سیاسی با همان معنای امروزی در روزگار منوچهر یا سیاوش نیست. ارزش این داستان‌ها در آن است که شاهنامه، قرن‌ها پیش، مسائلی چون عدالت، رفتار با دشمن شکست‌خورده، امنیت انسان، پناه گرفتن در سرزمین بیگانه و پیامدهای قدرت را در برابر خواننده قرار داده است؛ مسائلی که همچنان از دغدغه‌های اساسی جوامع انسانی به شمار می‌روند.

*شاهنامه‌پژوه